

**Војислав Бољевић-Вулековић, ЦРМНИЧКО ПЛЕМЕ БОЉЕВИЋА
У ПРОШЛОСТИ ЦРНЕ ГОРЕ.
Историјско-етнолошка студија**

(Издавач: Историјски институт Црне Горе, Подгорица 1995. 675 стр.)

Књига Војислава Бољевића-Вулековића Црмничко племе Бољевића у прошлости Црне Горе, обима 675 страна, чији је издавач Историјски институт Црне Горе, представља значајну историјско-етнолошку студију. Појава ове монографије чини част и њеном аутору и издавачу и свима оним добротворима који су финансирали њено штампање.

Војислав Бољевић-Вулековић је у овој сериозно написаној монографији обрадио црмничко племе Бољевиће у прошлости Црне Горе, од краја XV вијека до уједињења Црне Горе и Србије, односно до стварања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца (1918). То је временски оквир у коме је аутор разматрао друштвене, политичке, вјерске, културне и друге односе у свом племену Бољевићима и његово мјесто и улогу у прошлости Црне Горе. Монографија је - иако је ријеч о једном од седам релативно малих племена Црмничке нахије и Старе Црне Горе, али племену које је имало запажену улогу у политичком, војном, вјерском и културном животу црногорског друштва и државе - широко истраживачки утемељена. На основу њене садржине може се видјети не само разгледна слика овог племена него и један сегмент прошлости Црне Горе и њеног друштва. У овој студији аутор је историјско-методолошки настојао да оствари потребан однос посебног и општег, да рационално размишља и критички расуђује и о познатим појавама и оним раније непознатим догађајима и историјским личностима о којима је стрпљиво и упорно откривао тајне радећи у бројним архивима у земљи и у иностранству.

Објашњавајући мотиве који су га подстицали, руководили да деценијама трага за непознатим подацима о племену из којег потиче, Вулековић првенствено наводи чињеницу да је један од мотива да изврши ис-

траживања прошлости био и тај што је о њему писано мало "у сразмјери са значајем који су Бољевићи имали у нововјековној црногорској историји". Црмничка нахија је са Бољевићима, као гранична према Скадру, у нововјековној историји имала геостратешку улогу у одбрани међе Црне Горе од упада Турака и "љутих Арнаута", а то је био довољан разлог да се професор Бољевић-Вулековић, по образовању историчар, упусти у детаљна истраживања политичке и војне стране прошлости свога племена и Црмнице у цјелини. Он је, више од других писаца који су писали о Црмници и дотицали се Бољевића, посветио пажњу трима властелинским породицама које су имале значајно мјесто у прошлости Црне Горе, "па и српства у цјелини": Штиљановићима, Богостиновићима, односно њиховим потомцима Бољевићима-Вулековићима и Пламенцима. Трагајући за поријеклом ових властелинских породица он је консултовао бројне историјске изворе и народно предање. Тако је утврдио да се један Штиљановић помиње као краљевски штитоноша још у доба Немањића, а једног од његових потомака Стефана Штиљановића, посљедњег кнеза Паштровића и, затим, сремског деспота, због изузетних националних и вјерских заслуга, Српска црква је прогласила свецем.

Племић Иван Богостиновић, "бан од Благаја", досељен је из долине Неретве у Црмницу око 1465. године. Он се према неким подацима помиње и на збору зетске властеле на Врањини (1455), што указује да је он и прије коначног досељења у Црмницу могао бити у тијесној вези са Иваном Црнојевићем, господаром Зете. Иван Богостиновић, како је утврдио Вулековић, био би родоначелник племена Бољевићи, јер је он наводно још у другој половини XV стољећа носио двојно породично презиме Богостиновић-Бољевић. Његови потомци дали су владике Црној Гори - митрополита Руфима Бољевића-Вулековића у XVI и митрополита Арсенија Пламенца у XVIII вијеку. Из братства Пламенаца било је касније још много других истакнутих личности које су играле видну улогу у политичком и државном животу Црне Горе.

Нијесу, међутим, само поменуте истакнуте личности и породице заокупљале пажњу писца ове вриједне књиге већ и многе друге. Осим тога он се побринуо да ову монографију насели и именима оних "малих" људи из племена Бољевићи који су такође носили "терет прошлости" и уграђивали себе у прошлост племена. Бавио се судбинама "изумрлих и несталих братстава", као и онима која се не помињу у писаним текстовима, поезији и литератури уопште.

Аутор В. Вулековић-Бољевић је у поднаслову своје монографије назначио да је ријеч о историјско-етнолошкој студији, чиме је изразио одређење да тему обради по већ добро познатој методологији својих бројних претходника - историчара историјско-филолошке школе и ет-

нолога етнографске школе, чије је темеље поставио један од највећих српских а и свјетских научних имена - географ и антропогеограф Јован Цвијић, а даље разрађивали његови ученици: Јован Ердџановић, Тихомир Ђорђевић и њихови бројни сљедбеници. Полазећи од чињенице да се прошлост једног племена, као уосталом и прошлост нашег племенског патријархалног друштва узето у цјелини, не може цјеловито истражити и научно освијетлити ако се дубински и свеобухватно не испита и анализира и његова етнолошка компонента, аутор је Бољевићко племе управо обрадио тако што је комбиновао обје методе истраживања - историјску и етнолошку. Таквим научним приступом избјегавао је могућу једностраност, па и дефектност, поготово за оне сегменте прошлости племена Бољевића и племенске друштвене појаве за које није имао довољно или уопште није имао упоришта у писаним изворима.

Прошлост племена Бољевића аутор излаже од средине XV вијека, постанак племена ситуира у вријеме државе Црнојевића, у чијем је саставу била, разумије се, и Црмница. Ријечју, динамична и сложена прошлост Црне Горе од онда па до 1918. године, испуњава садржај друштвеног, политичког, вјерског, културно-просвјетног и другог живота Црмнице и њених племена, међу којима су Бољевићи били веома запажено племе. Ту историјску димензију, аутор ове значајне монографије је опширно и аналитички изложио у Општем дијелу (стр. 17-350), пратећи настанак и развој бољевићког и осталих црмничких племена, у склопу свих процеса који су били од релевантног значаја за организацију и друштвени живот староцрногорског племенског друштва, његове борбе за опстанак и постављање темеља црногорској државности. Аутор зналачки пише и расправља о међуплеменским односима, односима и сукобима с Турцима, улози Црмнице као граничне нахије према Скадру и Бару, посебно о улози племена Бољевића у одбрани црногорске државне границе, проширењу државне територије и борбама Црне Горе за међународно признање и излазак на Јадранско море. С акрибијом пасионираног истраживача, минуциозно је истражио доступне изворе и литературу и детаљно описао све бојеве вођене у Црмници против Турака у прошлом вијеку: устанке у Крајини, борбе на Суторману и Крњицама, борбе за ослобођење Бара и Улциња. Разумије се, у свим тим догађајима сагледавао је првенствено учешће и улогу племена Бољевићи у саставу црмничких војних јединица, нарочито у ослободилачким ратовима 1876-1878, 1912, и 1914-1918. године. Према томе, знатан дио ове обимне књиге испуњен је политичким и војним акцијама Бољевића и Црмничана уопште, што не чини никакву специфичност јер војна димензија иначе испуњава највећи дио садржаја цјелокупне историје Црне Горе.

У оквиру Општег дијела који, поред Увода, садржи шеснаест поглавља - I Положај, границе и име Бољевића; II Физичко-географске карактеристике; III Бољевићи кроз историју с освртом на нововјековну прошлост Црне Горе; IV Црква и културно-просвјетни развој; V Насеље и друштвени живот; VI Становништво; VII Друштвени живот; VIII Психичке особине; IX Привреда; X Вјерски празници и народни обичаји; XI Народна вјеровања и празновјерице; XII Народна ношња; XIII Народна медицина; XIV Народне мјере; XV Народна стваралаштво и забаве и XVI Хералдичко-сфрагистичке и нумизматичке ознаке - у сливеној цјелини урађена је цјелокупна, не само историјска него и етнoлошка реконструкција племена Бољевићи, његова братственичка структура, поријекло родова и истакнутијих личности, описана насеља и друштвени живот у њима, приказану духовни живот - вјерски празници и обичаји, указано на феномене: усељавања и миграције становништва, односе старосједилаца и новодосељеника, међуплеменске и међубратственичке сукобе, крвну освету, народно предање, фолклор и друге културолошке и социолошке одлике племенског друштва овог малог али по много чему специфичног етничког колектива.

У Посебном дијелу, (стр. 353-559), Бољевић-Вулековић је обрадио сва братства у племену, са посебним освртом на племенске прваке и друге истакнуте личности и њихову улогу у нововјековној прошлости Црне Горе. Истражио је податке и о десетак изумрлих и одсељених братстава, чиме је знатно обогатио сазнања о братственичкој структури племена у прошлости. О једном броју братстава сачинио је и родослове што представља посебно чињенично богатство ове књиге.

У трећем дијелу монографије, под насловом Додатак, (стр. 363-601), у три поглавља, аутор је дао кратак пресјек настанка и развоја Вира Црмничког (Вир-Пазар), затим топониме - локалитете племенске територије Бољевића и, најзад, пјесме настале из пера племеника Бољевића.

Свако поглавље је рашчлањено на више међунастова, што књигу чини садржајно прегледнијом.

У писању монографије Бољевић-Вулековић је користио бројне изворе и литературу. Истраживао је необјављену архивску грађу коју садрже разни фондови: Архива Црне Горе у Цетињу, Историјског архива у Котору, Бискупског архива у Котору, Историјског института у Подгорици (Архивско одјељење), Хисторијског архива у Дубровнику, Хисторијског архива у Задру, архивских збирки Свеучилишне библиотеке у Загребу, Фојничког самостана (Грбовник) у Фојници, *Biblioteca universitaria Bologna* (два илирска грбовника) у Болоњи, податке из књиге рођених, вјенчаних и умрлих Бољевића и Годиња - Мјесне канцеларије Вир-Пазара. Поред

архивске грађе консултовао је више необјављених мемоарских списа и других мањих записа који се чувају у архивским установама. Имао је увид и у неке породичне архивалије.

Разумије се, аутор је користио и збирке објављених докумената у којима је било података за ову тему, као и грађу публиковану у цетињским Записима и другим периодичним публикацијама. Искоришћен је и знатан дио штампе, зборника радова, годишњака и алманаха, штампаних у Црној Гори. За поједина питања и терминологију потражио је ослонац у енциклопедијама и рјечницима, прије свега етимолошким, што му је омогућило да прецизно опише многе појмове, топониме, лична имена и осталу богату племенску терминологију.

Импозантан је списак коришћене литературе - посебних издања и разних студија, чланака и других историографских прилога, публицистичких и књижевно-лингвистичких текстова.

О научној озбиљности ове монографије, у којој је доминантан историјски методолошки приступ обради Бољевићког племена, свједочи и научни апарат, исказан у 1161 напмени, којим је обогаћен основни текст. Међу напменама има и оних које представљају мале студије о појединим догађајима, појавама и појмовима.

Иако по својој структури ово дјело, на први поглед, изгледа хибридно, а у основи је интердисциплинарно, захваљујући досљедно спроведеном методолошком, историјском и етнолошком поступку, систематичности и рационалном осмишљавању догађаја, појава племенског друштва и његовог духовног живота, оно представља хармонично остварену научно-стручну анализу и синтезу о племену Бољевићи. Зато се без икаквих ограда може рећи да ова књига спада у ред добрих остварења традиционалне историјско-етнолошке литературе у нас. Улажењем у најскривеније тајне манифестација племенског друштва Црне Горе уопште и посебно малог племена Бољевића, аутор је успио да у потпуности одговори на задату тему. Он се трудио да не пропусти ниједан догађај, историјску појаву или личност, ако су, по његовом увјерењу, били од значаја за реконструкцију историјске и етнолошке слике о развоју племена. Аутор је успио да све појаве критички осмотри примјеном историјске и етнолошке методе и да оствари разгледну слику о племену Бољевићи. Импонује хеуристички приступ у трагању за сваком чињеницом и другом појединошћу из којих је састављао историјски, социолошки и културолошки мозаик о овом племену. Таквим методом пратио је историјски ток збивања на овом малом простору на коме се временом, од краја XV вијека па до стварања нововјековне црногорске државе, територијално уобличавало ово црмничко племе. Пребирао је и по средњевјековним повељама и тражио ослонац у по-

дацима од ширег значаја да би објаснио генезу насеља на коме се оформило бољевичко племе. Користио се и доступним изворима турске и венецијанске провенијенције да би употпунио и што боље осмислио историјску слику о њему.

Овако замишљену комплексну монографију аутор је остварио угледајући се на значајне узоре етнолошко-историјских дјела, у нашим класичним истраживањима, на ауторе тих дјела који су одраније обрађивали овакве или сродне теме. Он је студиозно испитивао и народно предање - традицију и настојао да то колективно памћење, ако је могућно провјери у исказима писаних докумената, и да сагледа и реконструише слику о народном животу у најзначајнијим аспектима материјалне, социјалне и духовне културе човјека црногорског поднебља. Истражујући традицију као битан елемент културне прошлости, Вулековић је све то суочавао са стварношћу историјских кретања, обрађујући посебну пажњу на промјене које су се дешавале у народној традицији у прошлом вијеку, када су се, истина споро, али ипак еволуционо, формирали и нови облици културе. Руководећи се методологијом великих научника Јована Цвијића, Јована Ердељановића и Тихомира Ђорђевића, па и резултатима рада његовог земљака Јована Вукмановића, који је дао значајне етнолошке студије о Црмници и Паштровићима, и, наравно, и неким другим савременим истраживачима, аутор ове монографије је са жаром, на њему својствен начин, проучио, простудирао и испитао многе појаве на терену (топониме, предања, трагове материјалне културе и друге чињенице).

Зато се може, без претјеривања, рећи да се резултат Вулековићевог рада исказује у ово наше вријеме као упоришна тачка увида и у интегрални садржај дијела наше традиционалне културе. Стога његов рад има посебно мјесто у оној врсти литературе која обогаћује сазнања и о народним обичајима и вјеровањима везаним и за један мањи етнички колектив, али и за животни циклус његових појединаца, чије је дјеловање, по правилу, прелазило племенске границе. И у томе је вриједност овог Вулековићевог животног дијела.

Разумије се, све претходно афирмативно речено, не значи да се овој књизи, не могу учинити и одређене научне објекције. Начелна објекција би била да се осјећа доза ауторовог субјективизма, разумљивог за истраживача који је просто опијен жељом да докаже племенито поријекло свог племена Бољевића, родоначелника, како он каже, "мога племена, о којима се понешто зна, иако је много тога нестало у тмини прошлости". У вези с овом констатацијом поставља се питање: Да ли се на узгредно споменутом податку може сигурно тврдити да је властелин Богостиновић, "бан од Благаја", родоначелник племена Бољевића? Истина, за ту тврдњу је важно и племенско предање. Али није ли и ово мало црмничко племе,

као и већина других староцрногорских племена, формирано више на територијалној основи него на родовској, крвној? Јер, структура насеља и братства племена Бољевића тешко да се може везати за једног претка, родоначелника.

Друга примједба односи се на превише излагања опште познатих догађаја и појава из историје Црне Горе и њеног племенског друштва, племенског уређења, племенских институција уопште. Однос између општег и посебног могао је бити синтетичније изложен чиме би се добило у економичности, а да се при томе цјеловитост теме не наруши. Ове критичке примједбе никако не умањују вриједност ове монографије већ, прије свега, више говоре о сложености научног истраживања и обраде теме просторно ограничене као што је ова, ако се она сагледава у дугом временском трајању и још интердисциплинарно.

Монографијом *Црмничко племе Бољевићи у прошлости Црне Горе - Историјско етнологско студија*, Војислав Бољевић-Вулековић је обогатио историјско-етнологску литературу о Црној Гори. Вриједност ове технички добро опремљене - илустроване фотографијама личности, објеката, цртежима споменика и грбова - књиге је обогатио сазнањима да је и племе Бољевићи дало скроман допринос богатству народне културне баштине и политичке прошлости Црмнице и Црне Горе у цјелини. Књига има значаја и за разумијевање цјелокупне културне и научне баштине, управо, у овом времену данашњем, које, због неких наслијеђених а и ширења нових заблуда и стварања нових мотива, тражи адекватније и цјеловитије одговоре о нашем етничком и националном идентитету. Мноштво изворне грађе, коју нам презентира аутор, сама по себи, одговара на нека актуелна питања данашњег времена. Са тог становишта ова монографија биће подједнако интересантна како за стручну тако и за ширу културну јавност. Она може бити добар примјер поузданог осмишљавања регионалне историје без које се, по правилу, теже долази до синтезе националне историје.

Написана јасним стилем и књижевним језиком Вулековићева књига биће разумљива и ширем читалаштву. Бројне илустрације такође ће мамити радозналост читалаштва.

Резимеи на руском и енглеском језику прокрчиће овој књизи пут и до иностраног стручног читаоца. Списак историјских извора, мемоарске грађе и других мањих записа објављене историјске грађе, енциклопедија и рјечника, периодике, штампе и литературе свједочи о огромном истраживачком напору и захвату писца књиге. Овај списак може бити од велике користи, као оријентација, и другим истраживачима који буду испитивали и писали историју појединих црногорских племена. Регистар личних

имена и аутора и регистар географских и етничких назива омогућавају брже и лакше сналажење читалаца.

На крају писац ових скромних редова испуњен је радошћу што је Војислав Бољевић-Вулековић овим дјелом исказао свој истраживачки смисао и дар, и што је по узору на велике ауторе Цвијићеве школе, на најбољи начин описао прошлост племена Бољевићи, подаривши науци дјело трајне вриједности.

Проф. др Миомир Дашић